

Małgorzata Rękosiewicz

Studia Doktoranckie Instytutu Psychologii
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

KWESTIONARIUSZ PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ (KPS): KONSTRUKCJA I ANALIZA WŁAŚCIWOŚCI PSYCHOMETRYCZNYCH¹

Artykuł przedstawia konstrukcję narzędzia psychometrycznego pt. *Kwestionariusz Partycypacji Społecznej* w jego 4 wersjach (*KPS-S 1*, *KPS-S 2*, *KPS-P 1*, *KPS-P 2*) dla osób w wieku 13-19 lat – *KPS 1* i w wieku 20-35 lat – *KPS 2* oraz w wersji pełnej i skróconej. Narzędzie diagnozuje typy oraz wymiary partycypacji społecznej: orientację moratoryjną i orientację tranzytywną oraz opiera się na teoretycznym ujęciu Heinza Reindersa i wsp. (Reinders, Bergs-Winkels, Butz i Claßen, 2001). Przedstawiono kolejne kroki konstruowania kwestionariusza oraz jego właściwości psychometryczne. Narzędzie, przeznaczone dla osób we wczesnej i późnej adolescencji oraz wylaniającej się dorosłości, uzyskało zadowalające efekty podczas przeprowadzonej analizy czynnikowej oraz analizy rzetelności metodą *alfa*-Cronbacha i metodą połówkową.

Słowa-klucze: *Kwestionariusz Partycypacji Społecznej (KPS)*, orientacja moratoryjna, orientacja tranzytywna, typ partycypacji społecznej: asymilacyjny, integracyjny, segregacyjny, marginalizacyjny

WPROWADZENIE

Współczesne liczne badania młodzieży wkraczającej w dorosłość potwierdzają opóźnianie rozpoczęcia realizacji zadań i ról dorosłości, takich jak podjęcie stałej pracy zawodowej, zaangażowanie się w związek miłosny czy założenie rodziny (Arnett, 1994; 1997; 2001; 2007; Lanz i Tagliabue, 2007), jak również opóźnienie czasu, w którym młody człowiek kształtuje swoją tożsamość i pojawia się u niego poczucie dorosłości (Brzezińska, Czub, Czub i in., 2012; Luyckx, Goossens, i Soenens, 2006). Także w Polsce

odraczanie wejścia w dorosłość wiąże się z przedłużającą się edukacją, późniejszym wkraczaniem na rynek pracy, późniejszym zawieraniem małżeństw i wydłużaniem się wieku młodych ludzi decydujących się na założenie rodziny (GUS, 2010; Szafraniec, 2011). Te zjawiska społeczne narzucają pytanie o podejście młodzieży do młodości – czy jest to czas traktowany jako przejście do dorosłości, czas, w którym nabywa się niezbędne w całym dorosłym życiu umiejętności, czy, przeciwnie, jest to okres, w którym młodzi ludzie żyją wyłącznie „tu i teraz”, korzystając z uroków młodości.

¹ Artykuł przygotowany w ramach projektu badawczego NCN OPUS 2 nr rejestracyjny 2011/03/B/HS6/01884 pt.: Mechanizmy formowania się tożsamości w okresie przejścia z adolescencji do dorosłości: regulacyjna rola emocji samoświadomościowych na lata 2012 – 2015 (kierownik projektu: prof. dr hab. Anna I. Brzezińska, Instytut Psychologii UAM w Poznaniu).

Kwestionariusz Partycypacji Społecznej (KPS) ma odpowiadać na to pytanie i pomóc dokonać diagnozy, czy młody człowiek – najogólniej rzecz ujmując - traktuje młodość jako moratorium (czas, w którym można korzystać z nadarzających się możliwości, gromadzić różne doświadczenia i testować siebie i otoczenie) czy też jako tranzycję (czas, w którym głównym obowiązkiem jest przygotowanie się do wejścia w dorosłość poprzez nabycie różnych umiejętności i poddanie się oczekiwaniom oraz obowiązkom nadanym przez otoczenie społeczne). Kwestionariusz *KPS* opracowany został przez Małgorzatę Rękosiewicz, Annę I. Brzezińską i Szymona Hejmanowskiego na podstawie koncepcji typów partycypacji społecznej, kształtujących się w okresie przejścia od adolescencji do dorosłości, autorstwa Heinza Reindersa, Hansa Merkensa i Dagmar Bergs-Winkels (Reinders, Bergs-Winkels, Butz, i Claßen, 2001). Pomiar typów partycypacji społecznej był już wcześniej dokonywany przez niemieckich badaczy (Reinders i Butz, 2001) – metodą wywiadu oraz w Polsce (Mianowska, 2008) – krótką metodą kwestionariuszową z pytaniami otwartymi. Nie skonstruowano jednak, jak dotąd, prostego kwestionariusza bez pytań otwartych, o dobrych parametrach psychometrycznych.

Podstawy teoretyczne narzędzia

Konstrukcja kwestionariusza *KPS (Kwestionariusza Partycypacji Społecznej)* oparta została na teoretycznym ujęciu typów partycypacji społecznej autorstwa niemieckich psychologów – Hansa Merkensa, Dagmar Bergs-Winkels oraz Heinza Reindersa i Petry Butz (Reinders i in., 2001; Reinders i Butz, 2001). Partycypacja społeczna, czyli sposób udziału w życiu społecznym może wyrażać się na dwóch wymiarach – orientacji tranzytywnej oraz orientacji moratoryjnej. Jak piszą autorzy „idea typów ścieżek rozwojowych młodzieży wynika z podstawowego założenia o tym, że obecne dorastające pokolenie

niekoniecznie wkracza w świat dorosłych, a zdaje się bardziej ustawiać w opozycji do świata dorosłych” (Reinders i in., 2001, s. 200). I dalej: „(...) można zauważyć, że z jednej strony młodość pełni funkcję przejścia do społeczności dorosłych (*młodość jako tranzycja*) a z drugiej strony – funkcję niezależnej fazy z silnie oznaczoną autonomią (*młodość jako moratorium*). A zatem zostają postawione naprzeciwko siebie dwa aspekty fazy adolescencji – orientacja na teraźniejszość i na przyszłość” (*op. cit.*, s. 200-201).

Orientacja tranzytywna (OT; niem. *Transition; Transitionsorientierung*) wyraża się w działaniu, którego skutki będą widoczne w późniejszym czasie – w okresie dorosłości. Poprzez działania te młody człowiek nabiera umiejętności niezbędnych do zrealizowania zadań rozwojowych we wczesnej dorosłości. Mówiąc inaczej – przygotowuje się do ich realizacji opanowując niezbędne ku temu narzędzia. Charakterystyczne dla tej orientacji jest nastawienie na dążenie do osiągnięcia celów ulokowanych w przyszłości – w dorosłości, co wyraża się, na przykład, w sumiennym uczeniu się w celu dostania się na studia lub zdobycia określonego zawodu. Orientacja tranzytywna wyraża się w dużej mierze w wykonywaniu obowiązków nadanych czy oczekiwanych przez otoczenie społeczne, głównie rodziców, ale i nauczycieli, bowiem, jak pisze Reinders (2006), wysokie natężenie orientacji tranzytywnej współwystępuje z wykonywaniem zadań nadanych przede wszystkim przez dorosłych, a „(...) chodzi tu przede wszystkim o wyuczenie społecznych reguł i sposobów zachowania oraz przyswojenie niezbędnych psychicznych i fizycznych kompetencji, które mogą być przydatne w osiągnięciu sukcesu w wypełnianiu zadań rozwojowych” (Reinders i in., 2001, s. 201). Zorientowanie tranzytywne odzwierciedla się także w realizowaniu kolejnych zadań rozwojowych wg koncepcji Roberta J. Havighursta (1981).

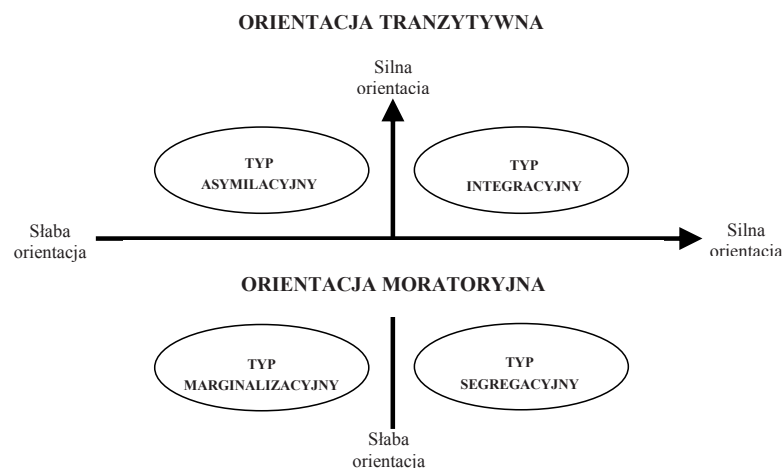
Orientacja moratoryjna (OM; niem. *gegenwartsorientierte Entaftattung* lub *Verbleibsorientierung*), z kolei, znajduje odzwierciedlenie

w działaniu, którego cele, a więc i gratyfikacje nie są odroczone w czasie. Za zachowania wartościowe uznaje się bowiem te, które dają szybką, natychmiastową gratyfikację. Samo poznawanie, doświadczanie, eksperymentowanie, testowanie są wartościowe same w sobie, nawet jeśli nie wynikają z nich żadne gratyfikacje na przyszłość. Działania podejmowane są dla samej przyjemności, płynącej z ich wykonywania (np. uczenie się grania na instrumencie), z ciekawości (np. nauka greki) albo z obowiązku narzuconego z zewnątrz (np. chodzenie do szkoły, bo rodzice tego wymagają). Nie ma tutaj elementu nabywania umiejętności niezbędnych w życiu dorosłym wynikającego z własnej woli, własnych przemyśleń czy wyobrażeń na temat swojej dorosłości albo planu – nie dokonuje się tu w ogóle refleksja na temat przyszłości. Orientacja moratoryjna odnosi się bezpośrednio do korzystania z możliwości, jakie są w danym momencie i danych okolicznościach do dyspozycji. Grupą społeczną, z którą bliski kontakt ma znaczenie dla tej orientacji, nie są rodzice, nauczyciele czy inni dorośli, ale rówieśnicy albo młodzi ludzie w zbliżonym wieku (nieco młodszy i nieco starszy).

Na podstawie wysokiego vs niskiego natężenia owych dwóch wymiarów, czyli orientacji

tranzytywnej i orientacji moratoryjnej, wyznaczyć można jedną z czterech ścieżek rozwoju, na których mogą znaleźć się młodzi ludzie w okresie wczesnej i późnej adolescencji oraz wylaniającej się i wczesnej dorosłości. Te cztery ścieżki określane są też przez autorów koncepcji jako cztery typy partycypacji społecznej – typ integracyjny, asymilacyjny, segregacyjny i marginalizacyjny (Ryc. 1.).

Typ asymilacyjny (niem. *Assimilation*) charakteryzuje osoby o silnej orientacji tranzytywnej i słabej orientacji moratoryjnej. Ścieżka ta wydaje się być najbardziej typowa rozwojowo dla osób znajdujących się w okresie wylaniającej się dorosłości oraz zdaje się sprzyjać procesowi kształtowania się dorosłości (por. Rękosiewicz, 2013 – w druku). Typ integracyjny (niem. *Integration*) dotyczy osób, które cechuje zarówno wysoki poziom orientacji tranzytywnej, jak i moratoryjnej. Typ marginalizacyjny (niem. *Marginalisierung*) charakteryzuje osoby, które, w przeciwieństwie do tych o typie integracyjnym, cechuje niski poziom tak orientacji tranzytywnej, jak i moratoryjnej. Ostatni typ - segregacyjny (niem. *Segregation*) dotyczy osób, które charakteryzują się niskim poziomem orientacji tranzytywnej, ale wysokim moratoryjnej.

Ryc. 1. Typy partycypacji społecznej w zależności od nasilenia orientacji moratoryjnej i tranzytywnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie Reinders, 2006

W badaniach (Reinders i Butz, 2001) przeprowadzonych w Niemczech metodą wywiadu wzięli udział uczniowie dziewiątych klas ($n = 1186$, wiek ok. 16-17 lat) z trzech typów szkół (*Gymnasium*, *Gesamtschule* oraz *Realschule*). Większość badanych znalazła się w dwóch skupieniach: typie integracyjnym (45%) oraz asymilacyjnym (26%), co wskazuje na wysokie natężenie na skali tranzytywnej w tej grupie wiekowej. Co ciekawe, uczniowie o tych typach czują bardziej wspierani przez nauczycieli niż uczniowie z dwóch pozostałych skupień. Odczuwają także niższy poziom pesymizmu związanego z przyszłością (dotyczącego zarówno wyobrażanej własnej przyszłości, jak i przyszłości w ogóle).

W Polsce jako pierwsza teorię niemieckich twórców wykorzystana w badaniach empirycznych Edyta Mianowska (2008), posługując się terminem „strategie społecznego uczestnictwa”. Badania (autorską metodą kwestionariuszową z pytaniami otwartymi) przeprowadziła na grupie gimnazjalistów uczęszczających do trzeciej klasy. Analiza skupień wyłoniła cztery typy partycypacji społecznej (zgodne z teorią), z czego najwięcej osób (33%) znalazło się w skupieniu typu marginalizacyjnego (w terminologii Mianowskiej – indyferencji) oraz integracyjnego (31%), a w dalszej kolejności segregacyjnego (21%, wg Mianowskiej – separacji) oraz asymilacyjnego (15%). W badaniu tym odnotowano następujące zjawiska w odniesieniu do podstawowych środowisk rozwojowych w tej fazie życia:

- w szkole: poczucie własnej podmiotowości w kontakcie z nauczycielem sprzyjało typom tranzytywnym (o wysokim natężeniu na skali orientacji tranzytywnej - asymilacji i integracji); z kolei poczucie bycia traktowanym przez nauczycieli przedmiotowo sprzyjało typowi segregacyjnemu;
- w rodzinie: otwartość na wzrastającą potrzebę uniezależniania się dziecka od rodziny oraz równowaga pomiędzy konfliktowością a współdziałaniem w rodzinie sprzyjały typom tranzytywnym; natomiast relacje rodzic-

dziecko o charakterze autorytarnym sprzyjały w szczególności segregacji;

- w grupie rówieśniczej: poczucie bliskości rówieśników i silnej przynależności do grupy rówieśniczej sprzyjało typom moratoryjnym, przy czym hierarchiczna struktura grupy z wyraźnie obowiązującą zasadą podporządkowania się grupie sprzyjała rozwojowi typu integracyjnego, a wyższy poziom partnerstwa i mniejszej kontroli w grupie sprzyjał typowi segregacyjnemu;
- w zakresie indywidualnych cech: wysokie zaufanie do siebie, wiara w swoje możliwości i poczucie pewności siebie sprzyjały przyjmowaniu strategii tranzytywnych (asymilacji i integracji).

KPS powstał w odpowiedzi na potrzebę ogólnodostępnego narzędzia umożliwiającego diagnozę wymiarów oraz typów partycypacji społecznej. Jako narzędzie skonstruowane w postaci pozycji, do których należy odnieść się na skali Likerta, wydaje się być łatwe w użyciu, a uzyskanie wyników nie sprawia takich trudności jak metoda wywiadu czy kwestionariuszowa z pytaniami otwartymi. Konstrukcja *Kwestionariusza Partycypacji Społecznej* opisana została poniżej.

Etapy konstruowania Kwestionariusza

KPS skonstruowany został w roku 2012. Zgodnie z zasadami konstruowania testów psychologicznych (por. Hornowska, 2001), w pierwszej kolejności wygenerowana została pula pozycji testowych w postaci zdań oznajmujących, odnoszących się do zachowania osób badanych będącego behawioralnym wskaźnikiem obu badanych orientacji (łącznie 60 pozycji). Zostały one stworzone przez autorów (Anna I. Brzezińska, Szymon Hejmanowski i Małgorzata Rękosiewicz) kwestionariusza na podstawie teorii partycypacji społecznej. Pozycje te zostały zweryfikowane przez sędziów kompetentnych pod względem trafności fasadowej czyli poprzez ocenę przynależności

każdej pozycji do jednego z dwóch wymiarów. W rolę sędziów wcieliło się pięciu wieloletnich pracowników Instytutu Psychologii UAM, na co dzień zajmujących się naukowo psychologią rozwoju człowieka. Po dokonaniu oceny pozycje sporne (takie, co do których nie było zgodności między sędziami) odrzucono, a następnie uzupełniono pulę pozycji testowych (po dokonaniu tych zabiegów liczba przygotowanych pozycji wynosiła 111).

W dalszej kolejności grupa trzech pracowników UAM (innych niż poprzednio) wcieliła się w rolę sędziów, mając za zadanie samodzielne utworzenie jak najmniejszej liczby kategorii i pogrupowanie pozycji do kategorii. Każdy z sędziów utworzył ostatecznie dwie kategorie, które były odpowiednikami dwóch orientacji zgodnie z teorią. Na tym etapie po raz kolejny odrzucone zostały pozycje, co do których nie było zgodności wszystkich sędziów, a pozostałe pozycje zostały przeanalizowane pod względem językowym. Te z nich, które pod względem językowym zostały ocenione negatywnie (stanowiły zbyt rozbudowane zdania; zdawało się, że mogły być rozumiane wieloznacznie; pojedyncze zdania z negacją) oraz te, które były pod względem językowym niezwykle podobne do innych, zostały odrzucone. W ten sposób w ostatecznej puli znalazło się 48 pozycji - po 24 dla każdego wymiaru. Poszczególne pozycje zostały rozłożone w porządku losowym (wg tablic liczb losowych). Po wygenerowaniu puli pozycji testowych opracowano klucz oceny odpowiedzi oraz przygotowano formularze kwestionariuszowe. Co istotne, konieczne okazało się przygotowanie dwóch wersji narzędzia – dla osób w okresie adolescencji (*KPS 1*) oraz dla osób w okresie wylaniającej się dorosłości (*KPS 2*). Różnice w poszczególnych wersjach polegały na pojedynczych okre-

śleniach, jak np. określenie „szkoła” w młodszej grupie, a „uczelnia” w starszej.

Właściwości psychometryczne Kwestionariusza

Badania pilotażowe, sprawdzające rzetelność kwestionariusza, przeprowadzono w roku 2011² (por. Brzezińska, Czub, Hejmanowski i in., 2012). Przeprowadzono je na próbie liczącej 1675 osób, w której skład wchodził uczniowie gimnazjum ($n=506$), szkoły zawodowej ($n=215$), liceum ogólnokształcącego ($n=171$) i technikum ($n=187$), studenci studiów wyższych ($n=254$) oraz słuchacze szkoły policealnej (medyczne studium zawodowe) ($n=342$). Tab. 1. zawiera podstawowe informacje na temat średnich i odchyłeń standardowych w każdej ze skal według podziału na grupy edukacyjne.

Po uzyskaniu wyników w pierwszej kolejności dokonano eksploracyjnej analizy czynnikowej bez wskazywania liczby czynników. Otrzymano dwa czynniki, które można odnieść do dwóch orientacji, a więc zakładanych dwóch skal narzędzia. Oba czynniki wyjaśniają łącznie w *KPS 1* ponad 31% wariacji wyników, a w *KPS 2* ponad 33%. Po przeprowadzeniu analizy za pomocą macierzy rotowanych składowych (metoda rotacji Varimax z normalizacją Kaisera) odrzucono pozycje o najniższych ładunkach czynnikowych – w *KPS 1* trzy pozycje: nr 22, 26, 37, a w *KPS 2* pięć pozycji: nr 16, 22, 26, 37, 46 (por. Tab. 1. dla *KPS 1* oraz Tab.2. dla *KPS 2* w załączniku).

W dalszej kolejności obliczono wartości wskaźnika rzetelności metodą Cronbacha. Na podstawie tej metody usunięto te pozycje, które obniżały rzetelność dwóch skal – w *KPS 1* pozycja nr 38, a w *KPS 2* pozycje nr 33 i 38 (Tab. 3.,

² Badania te przeprowadzono w ramach przygotowań do realizacji projektu badawczego pt.: *Mechanizmy formowania się tożsamości w okresie przejścia z adolescencji do dorosłości: regulacyjna rola emocji samoświadomościowych*, prowadzonego pod kierunkiem prof. Anny I. Brzezińskiej i dr Tomasza Czuba w Instytucie Psychologii UAM od roku akademickiego 2011/2012 (projekt NCN OPUS2) - por. przypis nr 1.

Tab. 1. Średnie i odchylenia standardowe w grupach edukacyjnych

KPS 1				
	Gimnazjum (n=509)	Liceum ogólnokształcące (n=173)	Technikum (n=187)	Szkoła zawodowa (n=215)
OM	M=2,47 sd=0,73	M=2,36 sd=0,61	M=2,27 sd=0,62	M=2,43 sd=0,74
OT	M=2,32 sd=0,68	M=2,44 sd=0,63	M=2,52 sd=0,60	M=2,58 sd=0,67
KPS 2				
	Studia wyższe (n=252)		Szkoła policealna (n=336)	
OM	M=1,88 sd=0,67		M=1,81 sd=0,70	
OT	M=2,54 sd=0,57		M=2,72 sd=0,59	

Źródło: badania pilotażowe finansowane z działalności statutowej IP UAM w roku 2011, $n = 1675$

Tab. 2. Współczynniki rzetelności skal kwestionariusza *KPS* (wg wskaźnika α - Cronbacha)

Wersja kwestionariusza		<i>KPS-P 1</i>	<i>KPS-P 2</i>	<i>KPS-S 1</i>	<i>KPS-S 2</i>
Symbol	Nazwa skali	Współczynniki rzetelności			
OM	Orientacja moratoryjna	0,88	0,88	0,82	0,86
OT	Orientacja tranzytywna	0,91	0,91	0,84	0,84

Źródło: badania pilotażowe finansowane z działalności statutowej IP UAM w roku 2011, $n = 1675$

4., 5., 6. w załączniku). Nawet jeśli zachować te pozycje, to poziom rzetelności byłby nadal wysoki (utrzymywałyby się na poziomie około 0,8), jednak w związku z tym, że przygotowano aż 48 pozycji, zdecydowano się na odrzucenie tych, które obniżały rzetelność skal. Okazało się, że konieczne było jedynie odrzucenie jednej pozycji ze skali orientacji moratoryjnej. Dodatkowa analiza rzetelności metodą połówkową ujawniła następujące współczynniki połówkowe Guttmana: 0,84 dla OM w KPS 1; 0,88 dla OT w KPS1; 0,83 dla OM w KPS 2; 0,89 dla OT w KPS 2.

Po dokonaniu analiz i odrzuceniu kilku pozycji każdy z kwestionariuszy nadal posiadał dużą liczbę pozycji (ponad 40 w każdej z wersji). Takie narzędzie wydawało się dosyć męczące dla osób badanych, a czasem być może mogłoby być nawet niemożliwe do wykonania, chociażby z powodu ograniczeń czasowych. Zdecydowano się więc na stworzenie dodatkowej, skróconej wersji kwestionariusza (*KPS-S*), która stanowiłaby alternatywę dla podstawowej wersji (*KPS-P*) dając porównywalny wynik na takich samych dwóch skalach – orientacji moratoryjnej i tranzytyw-

Tab. 3. Współczynniki alfa-Cronbacha rzetelności skal badających wymiary partycypacji społecznej: KPS-S

Poziom edukacji (szkoła)		gimnazjum	szkoła zawodowa	technikum	liceum ogólnokszt.	szkoła policealna	Studenci
Symbol	Nazwa skali	<i>n</i> =506	<i>n</i> =215	<i>n</i> =187	<i>n</i> =171	<i>n</i> =342	<i>n</i> =254
OM	orientacja moratoryjna	0,83	0,81	0,80	0,80	0,83	0,84
OT	orientacja tranzytywna	0,84	0,82	0,83	0,82	0,86	0,84

Źródło: badania pilotażowe finansowane z działalności statutowej IP UAM w roku 2011, $n_{og} = 1675$

nej. Pozycje do skróconej wersji zostały dobrane losowo. Tab. 2. prezentuje ostateczny poziom rzetelności (wg metody Cronbacha) czterech narzędzi (zarówno w ramach KPS-S, jak i KPS-P przygotowano wersje dla osób młodszych i starszych).

W Tab.3. zawarto szczegółowe informacje na temat rzetelności uzyskanej w różnych grupach edukacyjnych, przy czym w gimnazjum i trzech typach szkół ponadgimnazjalnych jako narzędzia badawczego użyto KPS-S 1, a w szkole policealnej i na studiach wyższych KPS-S 2. W przeprowadzonym badaniu uzyskano ujemne umiarkowane korelacje pomiędzy skalami OM i OT. Współczynnik *r*-Pearsona wynosił odpowiednio: -0,41 w KPS-P 1, -0,42 w KPS-P 2, -0,40 w KPS-S 1 oraz -0,43 w KPS-S 2 (korelacje dwustronne; $p < 0,01$).

Wstępne informacje na temat trafności teoretycznej kwestionariusza mogą zostać zacerpnięte z analizy różnic międzygrupowych – różniących się wiekiem oraz placówką edukacyjną. Analiza testu *t* dla prób zależnych wykazała, że wśród uczniów gimnazjum poziom OM jest istotnie statystycznie wyższy niż poziom OT, aczkolwiek wielkość efektu jest niewielka [$t(508) = 2,81$; $p < 0,05$; d Cohena = 0,12]. Przeciwnie zjawisko – istotnie statystycznie wyższy poziom OT niż OM zaobserwowano wśród uczniów technikum [$t(172) = - 3,4$; $p < 0,05$; d Cohena = 0,25],

studentów [$t(251) = - 9,77$; $p < 0,001$; d Cohena = 0,61] i słuchaczy studium policealnego [$t(335) = - 15,04$; $p < 0,001$; d Cohena = 0,81]. Wyższy poziom OM niż OT w grupach młodszych oraz wyższy poziom OT niż OM w grupach starszych potwierdza teoretyczne założenia orientacji życiowych. Za pomocą wielozmiennowej analizy wariancji z typem placówki edukacyjnej jako czynnikiem i wymiarami partycypacji społecznej jako zmiennymi zależnymi ujawniono istotny efekt główny typu partycypacji społecznej w grupie badanej KPS-1 [λ Wilksa = 0,97; $F(6,2158) = 6,296$; $p < 0,001$; $\eta^2 = 0,02$] oraz w grupie badanej KPS-2 [λ Wilksa = 0,98; $F(2,585) = 6,929$; $p = 0,001$; $\eta^2 = 0,02$]. Testy *post hoc* w grupie adolescentów wskazują, że średnie natężenie OM wśród uczniów gimnazjum jest istotnie wyższe od jego natężenia wśród uczniów technikum. Poziom OT okazał się być wyższy wśród uczniów technikum oraz szkoły zawodowej niż u uczniów gimnazjum. W placówkach edukacyjnych, w których zastosowano KPS2 zaobserwowano istotne różnice jedynie w odniesieniu do OT – słuchacze studium policealnego charakteryzowali się wyższym natężeniem na tej skali niż studenci.

W zimowym semestrze roku 2012 przeprowadzono pierwszy pomiar w ramach badań właściwych projektu pt.: *Mechanizmy formowania się tożsamości w okresie przejścia z adolescencji do dorosłości: regulacyjna rola emocji samoświado-*

Tab. 4. Rzetelność i jakość struktury czynnikowej narzędzi kwestionariuszowych

Skale	<i>alfa</i> – Cronbacha			
	cała grupa	zasadnicza szkoła zaw.	technikum	liceum profilowane
	$N_{og} = 972$	$n=271$	$n=448$	$n=253$
1. OT - orientacja tranzytywna	0,85	0,86	0,84	0,85
2. OM - orientacja moratoryjna	0,80	0,80	0,78	0,83
Wyniki CFA: χ^2 (df = 89; N =940) = 565,34; AGFI = 0,88; CFI = 0,91; RMSEA = 0,08				

Źródło: I etap badań - sem. zimowy 2012 r., w ramach grantu NCN OPUS 2 nr 2011/03/B/HS6/01884

mościowych (por. Brzezińska i in., 2013 – w druku). Badanymi byli uczniowie sześciu zespołów szkół zawodowych w Poznaniu, czyli uczniowie zasadniczych szkół zawodowych (klasy I – III), techników (klasy I –IV) i liceów profilowanych (klasy I – III). Tab. 4. prezentuje uzyskane wartości współczynników rzetelności wg metody *alfa*-Cronbacha w całej badanej próbie oraz wg podziału na trzy grupy uczniów zespołów szkół zawodowych. Dane te dotyczą wersji *KPS-S 1*. W ramach tego badania przeprowadzono także po raz pierwszy confirmacyjną analizę czynnikową (*CFA*). Miary wielkości efektu dla *CFA* pozwoliły na potwierdzenie hipotezy o czynnikowej strukturze zmiennych mierzonych przez to narzędzie i stanowiły potwierdzenie przeprowadzonej w pilotażu confirmacyjnej analizy czynnikowej (por. Tab.4.).

Konstrukcja Kwestionariusza

Ostatecznie kwestionariusz *KPS* opracowano w czterech wersjach: dla grupy wiekowej młodszej, czyli w wieku 13-19 lat (wczesna i późna adolescencja - uczniowie szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych) - *KPS-1* oraz dla grupy wiekowej starszej czyli w wieku 20-35 lat (wyłaniająca się i wczesna dorosłość) - *KPS-2*, a także w wersji skróconej - *KPS-S* oraz w wersji pełnej - *KPS-P*. Wersja pełna *KPS-P* rekomendowana

jest przez autorów do wykorzystywania w sytuacjach wymagających dogłębnej analizy, jak np. diagnoza w praktyce psychologicznej. Wersja skrócona jest z kolei przydatna np. w badaniach naukowych, w których przewiduje się baterię kwestionariuszy – wersja *KPS-S* pozwala uniknąć przemęczenia osób badanych.

KPS-S 1 i 2 – wersja skrócona. Kwestionariusz (zarówno *KPS 1*, jak i *KPS 2*) składa z 20 pozycji tworzących dwie skale: (1) skalę OT - orientacji tranzytywnej i (2) skalę orientacji moratoryjnej – OM (Tab. 5.). Pozycje przygotowano w formacie skali Likerta – każdemu stwierdzeniu przyporządkowanych jest pięć odpowiedzi: *zdecydowanie nie – raczej nie – trudno powiedzieć – raczej tak - zdecydowanie tak*. Poszczególne pozycje odnoszą się do zachowania osób badanych, będącego wskaźnikiem obu badanych orientacji i są rozłożone w porządku losowym (wg tablic liczb losowych). Przykładowe twierdzenia w poszczególnych skalach brzmią następująco:

- Orientacja moratoryjna: *Żyję dniem dzisiejszym; Więcej czasu przeznaczam na to, na co mam ochotę, niż na to, czego oczekują ode mnie dorośli;*
- Orientacja tranzytywna: *Według mnie młodość to czas na wyznaczanie sobie celów życiowych; W myślach planuję swoją dalszą edukację.*

Tab. 5. Numery pozycji wchodzących do poszczególnych skal w *KPS-S*

Symbol	Nazwa skali	Numery pozycji
<i>KPS-S 1</i>		
OM	Orientacja moratoryjna	2, 4, 7, 8, 13, 14, 15, 16, 18, 19
OT	Orientacja tranzytywna	1, 3, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 17, 20
<i>KPS-S 2</i>		
OM	Orientacja moratoryjna	2, 3, 7, 8, 13, 14, 15, 16, 18, 19
OT	Orientacja tranzytywna	1, 4, 5, 6, 9, 10, 11, 12, 17, 20

Źródło: opracowanie własne

Tab. 6. Numery pozycji wchodzących do poszczególnych skal w *KPS-P*

Symbol	Nazwa skali	Numery pozycji
<i>KPS-P 1</i>		
OM	Orientacja moratoryjna	1, 5, 8, 10, 13, 18, 21, 22, 26, 28, 29, 31, 33, 34, 36, 37, 38, 41, 42, 44
OT	Orientacja tranzytywna	2, 3, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 19, 20, 23, 24, 25, 27, 30, 32, 35, 39, 40, 43
<i>KPS-P 2</i>		
OM	Orientacja moratoryjna	1, 5, 8, 10, 13, 17, 20, 21, 25, 27, 28, 31, 32, 34, 35, 36, 39, 41
OT	Orientacja tranzytywna	2, 3, 4, 6, 7, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 22, 23, 24, 26, 29, 30, 33, 37, 38, 40

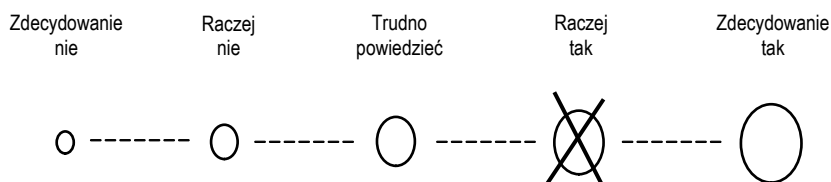
Źródło: opracowanie własne

KPS-P 1 i 2 – wersja pełna. Kwestionariusz *KPS-P 1* składa z 44 pozycji, *KPS-P 2* z 42 pozycji, tworzących dwie skale: (1) skalę OT - orientacji tranzytywnej i (2) skalę orientacji moratoryjnej – OM (Tab. 6.). Tak jak w *KPS-S*, pozycje przygotowano w formie skali Likerta – każdemu stwierdzeniu przyporządkowanych jest pięć odpowiedzi: *zdecydowanie nie – raczej nie – trudno powiedzieć - raczej tak - zdecydowanie tak*. Poszczególne pozycje odnoszą się do zachowania osób badanych będącego wskaźnikiem obu badanych orientacji i są rozłożone

w porządku losowym (wg tablic liczb losowych). Przykładowe twierdzenia w poszczególnych skalach brzmią następująco:

- Orientacja moratoryjna: *Korzystam z życia, póki jestem młoda; Jeśli to możliwe, unikam obowiązków i spędzam czas w przyjemny sposób.*
- Orientacja tranzytywna: *Robię dużo, by w przyszłości mieć taką pracę, która zapewni mi w życiu powodzenie; Dużo myślę i robię w sprawie mojego przyszłego zawodu, bo chciałabym odkryć moje prawdziwe powołanie.*

Poniżej znajdują się twierdzenia dotyczące **przekonań i postaw dotyczących młodości oraz planów odnoszących się do dorosłości**. Przeczytaj je i spróbuj ustosunkować się do nich wybierając odpowiedź, która najlepiej Ciebie opisuje. Za każdym razem zaznacz swoją odpowiedź w taki sposób:

Administracja

Narzędzie przeznaczone jest tak do badania grupowego, jak i indywidualnego. Papierowy arkusz testowy wypełniają samodzielnie badane osoby w wieku 13-19 lat w wersji *KPS 1* lub 20-35 lat w wersji *KPS 2*. Osoby badane wybierają zawsze jedną odpowiedź. Ustosunkowując się do każdego z twierdzeń, można otrzymać od 1 do 5 punktów. Czas wypełniania kwestionariusza nie jest ograniczony. Wypełnianie rozpoczyna się od odczytania instrukcji, która brzmi:

Wynikiem jest średnia punktów uzyskana oddzielnie dla każdej z dwóch skal. Efektem interpretacji wyników jest przyporządkowanie osoby badanej do jednej z czterech ścieżek partycypacji społecznej, wg ogólnej zasady:

- niski poziom OM i niski poziom OT – ścieżka marginalizacji
- niski poziom OM i wysoki poziom OT – ścieżka asymilacji
- wysoki poziom OM i niski poziom OT – ścieżka segregacji
- wysoki poziom OM i wysoki poziom OT – ścieżka integracji

Podsumowanie i wnioski

Typ partycypacji społecznej określa, w jaki sposób młody człowiek podchodzi do okresu życia, w którym się znajduje oraz czy podejmuje

działania dążące do nabycia umiejętności niezbędnych w życiu dorosłym, czy planuje swoją dalszą przyszłość. Zgodnie z założeniami teoretycznymi (Reinders, 2006), wraz z wiekiem wzrasta natężenie orientacji tranzytywnej oraz maleje natężenie orientacji moratoryjnej, co wyraża się w zmianie typu partycypacji z wiekiem. Wydaje się, co potwierdzają wstępne badania (Rękosiewicz, 2013 – w druku; Kaczan, Brzezińska, Wojciechowska, 2013 – w druku), że dany typ partycypacji społecznej związany jest w związku z tym z kształtowaniem się poczucia tożsamości, będącym jednym z wyznaczników dorosłości (por. Brzezińska, Czub, Czub i in., 2012). Inne, prowadzone równolegle analizy, pozwalają na wyprowadzenie wniosku o powiązaniu sposobu regulacji emocji z typem partycypacji społecznej (w szczególności typ asymilacyjny w okresie późnej adolescencji okazuje się pozostawać w istotnym związku ze świadomością własnych emocji – por. Jankowski i Rękosiewicz, 2013 – w druku).

Przedstawiony tu *Kwestionariusz Partycypacji Społecznej*, jako narzędzie diagnozujące wymiary oraz typy partycypacji społecznej, może znaleźć swoje zastosowanie zarówno w badaniach naukowych, jak i w praktyce psychologicznej do indywidualnej diagnozy nastolatków i osób znajdujących się w okresie wyłaniającej się dorosłości. Może służyć między innymi jako wskaźnik pewnej grupy ryzyka, do której zali-

czwałyby się osoby z niską orientacją tranzytywną i wysoką moratoryjną w najstarszych grupach wiekowych (w odniesieniu do kształtowania się tożsamości i opóźniania wkraczania w dorosłość), lub z niskim natężeniem na obydwu skalach (ryzyko marginalizacji i wykluczenia społecznego – por. Brzezińska, Zwolińska, 2010). Prośby o zgodę na wykorzystanie kwestionariusza należy kierować do jego autorów.

W aktualnej wersji, zgodnie z podanymi właściwościami psychometrycznymi, KPS pozwala na rzetelne dokonanie diagnozy wymiarów i typów partycypacji społecznej. Planowane dalsze badania z użyciem KPS (w planie badań podłużnych) umożliwią zweryfikowanie rzetelności i trafności narzędzia.

Literatura

- Arnett, J. J. (1994). Are college students adults? Their conceptions of the transition to adulthood. *Journal of Adult Development*, 1, 154-168.
- Arnett, J. J. (1997). Young people's conceptions of the transition to adulthood. *Youth and Society*, 29, 1-23.
- Arnett, J. J. (2001). Conceptions of the transition to adulthood: perspectives from adolescence through midlife. *Journal of Adult Development*, 8, 133-143.
- Arnett, J. J. (2007). Afterward: aging out of care- toward realizing the possibilities of emerging adulthood. *New directions for youth development*, 113, 151-161.
- Brzezińska, A. I., Czub, T., Czub, M., Kaczan, R., Piotrowski, K., Rękosiewicz, M. (2012). Postponed or delayed adulthood? W: E. Nowak, D. Schrader, B. Zizek (red.), *Educating competencies for democracy* (s. 135-157). Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Brzezińska, A. I., Czub, T., Hejmanowski, Sz., Kaczan, R., Piotrowski, K., Rękosiewicz, M. (2012). Determinants of identity formation during the transition from adolescence to adulthood. *Culture and Education*, 5, 5-31.
- Brzezińska, A. I., Zwolińska, K. (2010). Marginalizacja osób z ograniczeniami sprawności na skutek zaburzeń psychicznych. *Polityka Społeczna*, 2, 16-22.
- Brzezińska, A. I., Czub, T., Kaczan, R., Piotrowski, K., Rękosiewicz, M. (2013 – w druku). Tożsamość i jej osobowościowy kontekst: charakterystyka psychologiczna uczniów zespołów szkół zawodowych. *Ruch Pedagogiczny*.
- Główny Urząd Statystyczny (2010). Podstawowe informacje o rozwoju demograficznym Polski w latach 2000-2009. Warszawa: GUS.
- Havighurst, R. J. (1981). *Developmental tasks and education*. New York: Longman and Green.
- Hornowska, E. (2001). *Testy psychologiczne. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Jankowski, P., Rękosiewicz, M. (2013 – w druku). Type of social participation and regulation of emotion among students of different types of second upper secondary schools. *Polish Psychological Bulletin*, 3.
- Kaczan, R., Brzezińska, A. I., Wojciechowska, J. (2013 – w druku). Identity status and identity style in the context of social participation in late adolescence. *Polish Psychological Bulletin*, 3.
- Lanz, M., Tagliabue, S. (2007). Do I really need someone in order to become an adult? Romantic relationships during emerging adulthood in Italy. *Journal of Adolescent Research*, 22, 531 - 549.
- Luyckx, K., Goossens, L., Soenens, B. (2006). A developmental contextual perspective on identity construction in emerging adulthood: change dynamics in commitment formation and commitment evaluation. *Developmental Psychology*, 42, 366-380.
- Mianowska, E. (2008). *Strategie społecznego uczestnictwa młodzieży*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Reinders, H. (2006). *Jugendtypen zwischen Bildung und Freizeit Theoretische Präzisierung und empirische Prüfung einer differenziellen Theorie der Adoleszenz*. Münster, New York, München, Berlin: Waxmann.
- Reinders, H., Bergs-Winkels, D., Butz, P., Claßen, G. (2001). Typologische Entwicklungswege Jugendlicher. Die horizontale Dimension sozialräumlicher Entfaltung. W: J. Mansel, W. Schweins, M. Ulbrich-Herrmann (red.), *Zukunftsperspektiven Jugendlicher. Wirtschaftliche und soziale Ent-*

- wicklungen als Herausforderung und Bedrohung für die Lebensplanung* (s. 200-216). München: Juventa Verlag.
- Reinders, H., Butz, P. (2001). Entwicklungswege Jugendlicher zwischen Transition und Moratorium. *Zeitschrift für Pädagogik*, 47, 913 - 928.
- Rękosiewicz, M. (2013 – w druku). Type of social participation and identity formation in adolescence and emerging adulthood. *Polish Psychological Bulletin*, 3.
- Szafranec, K. (2011). *Raport Młodzi 2011*. Warszawa: Wyd. Kancelaria Prezesa Rady Ministrów.

Małgorzata Rękosiewicz

Studia Doktoranckie Instytutu Psychologii
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

SOCIAL PARTICIPATION QUESTIONNAIRE (SPQ): CONSTRUCTION AND ANALYSIS OF PSYCHOMETRIC CHARACTERISTICS

ABSTRACT

The paper presents construction of *Social Participation Questionnaire* in its 4 versions (*SPQ-S 1*, *SPQ-S 2*, *SPQ-P 1*, *SPQ-P 2*) for people aged 13-19 years – *SPQ 1* and 20-35 years – *SPQ 2* and in full and shortened version. The questionnaire is used for diagnosing types and dimensions of social participation: moratorium orientation and transitive orientation and is based on theoretical framework by Heinz Reinders *et al.* (Reinders, Bergs-Winkels, Butz, and Claßen, 2001). Several steps of constructing the questionnaire as well as its psychometric characteristics have been presented. The questionnaire, designed for people in early and late adolescence and emerging and early adulthood, obtained satisfactory results during factor analysis as well as reliability analysis using Cronbach's and split-half method.

Keywords: *Social Participation Questionnaire (SPQ)*, moratorium orientation, transitive orientation, type of social participation: assimilation, integration, segregation, marginalization

ZAŁĄCZNIKI

Tab. 1. Wyniki eksploracyjnej analizy czynnikowej (EFA) – KPS 1

Numer pozycji w pierwotnej wersji kwestionariusza	Czynnik 1	Czynnik 2
29.	0,70	0,02
44.	0,65	-0,08
32.	0,64	-0,05
25.	0,64	-0,26
27.	0,62	-0,21
12.	0,59	-0,17
6.	0,58	-0,16
43.	0,58	-0,13
34.	0,56	-0,15
20.	0,55	0,12
18.	0,54	-0,08
3.	0,53	-0,01
4.	0,53	0,09
24.	0,52	-0,15
11.	0,52	-0,07
15.	0,51	-0,12
17.	0,51	-0,07
39.	0,51	-0,22
47.	0,51	-0,09
14.	0,51	-0,18
7.	0,50	-0,04
9.	0,50	0,11
2.	0,44	-0,16
16.	0,42	-0,05
37.	-0,29	0,10
22.	-0,25	0,17
48.	-0,31	0,63
36.	-0,05	0,63
5.	0,04	0,60
40.	-0,31	0,59
31.	0,09	0,57
38.	-0,41	0,56
19.	-0,17	0,56
30.	0,02	0,54
13.	-0,38	0,54
21.	-0,34	0,53
1.	-0,40	0,52
45.	0,05	0,52
35.	-0,31	0,51
46.	-0,22	0,48
8.	-0,43	0,48
28.	-0,14	0,48
23.	-0,08	0,47
42.	-0,29	0,47
41.	-0,08	0,47
33.	0,28	0,46
10.	0,02	0,41
26.	0,18	0,26

Źródło: opracowanie własne

Tab. 2. Wyniki eksploracyjnej analizy czynnikowej (EFA) – KPS 2

Numer pozycji w pierwotnej wersji kwestionariusza	Czynnik 1	Czynnik 2
44.	0,68	-0,10
29.	0,67	-0,09
32.	0,65	-0,15
43.	0,64	-0,08
34.	0,62	-0,21
11.	0,62	-0,09
14.	0,61	-0,30
4.	0,61	-0,09
25.	0,60	-0,26
20.	0,59	0,03
39.	0,59	-0,22
27.	0,59	-0,25
18.	0,59	0,02
24.	0,56	0,03
12.	0,55	-0,20
15.	0,55	-0,09
6.	0,54	-0,18
3.	0,53	-0,05
7.	0,53	-0,00
47.	0,52	-0,10
17.	0,52	0,08
9.	0,51	0,07
2.	0,45	-0,25
16.	0,39	-0,05
48.	-0,20	0,70
40.	-0,26	0,66
1.	-0,28	0,63
8.	-0,29	0,63
13.	-0,30	0,62
21.	-0,25	0,62
23.	-0,07	0,60
5.	0,17	0,58
19.	-0,12	0,57
35.	-0,25	0,57
36.	0,01	0,56
30.	-0,10	0,52
31.	0,16	0,52
38.	-0,35	0,51
42.	-0,17	0,50
10.	0,05	0,48
45.	0,03	0,47
28.	-0,12	0,45
33.	0,24	0,41
41.	-0,14	0,41
46.	-0,10	0,38
22.	-0,28	0,30
26.	0,08	0,21
37.	-0,11	0,18

Źródło: opracowanie własne

Tab. 3. Ocena rzetelności skali orientacji moratoryjnej w KPS I

Numer pozycji w pierwotnej wersji kwestionariusza	Średnia skali po usunięciu pozycji	Wariancja skali po usunięciu pozycji	Korelacja pozycji z ogólnym wynikiem skali	Alfa Cronbacha po usunięciu pozycji
1.	53,82	175,31	0,59	0,87
5.	52,41	183,23	0,47	0,87
8.	53,93	176,84	0,56	0,87
10.	53,08	185,19	0,33	0,88
13.	53,88	176,06	0,60	0,87
19.	52,76	181,24	0,51	0,87
21.	53,68	175,77	0,59	0,87
22.	53,60	184,78	0,25	0,88
23.	53,20	181,69	0,42	0,87
26.	52,95	190,43	0,13	0,88
28.	53,21	181,06	0,45	0,87
30.	52,68	183,81	0,43	0,87
31.	52,49	183,13	0,40	0,87
33.	52,78	187,55	0,25	0,88
35.	53,37	177,54	0,53	0,87
36.	52,84	178,11	0,51	0,87
37.	54,56	188,19	0,19	0,88
38.	53,26	175,77	0,60	0,88
40.	53,44	175,80	0,62	0,87
41.	52,50	183,04	0,40	0,87
42.	53,57	178,57	0,49	0,87
45.	52,60	184,75	0,39	0,87
46.	52,93	181,12	0,46	0,87
48.	53,24	172,22	0,65	0,87

Źródło: opracowanie własne

Tab. 4. Ocena rzetelności skali orientacji tranzytywnej w *KPS I*

Numer pozycji w pierwotnej wersji kwestionariusza	Średnia skali po usunięciu pozycji	Wariancja skali po usunięciu pozycji	Korelacja pozycji z ogólnym wynikiem skali	Alfa Cronbacha po usunięciu pozycji
2.	56,31	184,34	0,43	0,90
3.	56,06	183,17	0,48	0,90
4.	56,04	185,73	0,45	0,90
6.	55,77	183,84	0,52	0,90
7.	55,93	184,09	0,47	0,90
9.	55,84	185,16	0,42	0,90
11.	56,83	183,99	0,49	0,90
12.	56,40	179,96	0,56	0,90
14.	56,71	181,75	0,52	0,90
15.	56,15	183,06	0,47	0,90
16.	56,13	184,23	0,39	0,91
17.	56,51	183,12	0,48	0,90
18.	56,48	182,69	0,52	0,90
20.	55,99	185,46	0,46	0,90
24.	56,76	182,43	0,51	0,90
25.	56,48	179,33	0,60	0,90
27.	56,30	180,91	0,57	0,90
29.	56,09	179,68	0,62	0,90
32.	56,11	182,15	0,56	0,90
34.	56,47	181,07	0,56	0,90
39.	56,79	181,38	0,55	0,90
43.	56,70	181,44	0,60	0,90
44.	56,34	180,33	0,60	0,90
47.	56,78	182,45	0,50	0,90

Źródło: opracowanie własne

Tab. 5. Ocena rzetelności skali orientacji moratoryjnej w KPS 2

Numer pozycji w pierwotnej wersji kwestionariusza	Średnia skali po usunięciu pozycji	Wariancja skali po usunięciu pozycji	Korelacja pozycji z ogólnym wynikiem skali	Alfa Cronbacha po usunięciu pozycji
1.	45,24	162,29	0,61	0,87
5.	43,46	166,97	0,44	0,87
8.	45,21	162,14	0,60	0,87
10.	44,07	167,87	0,39	0,88
13.	45,07	162,58	0,59	0,87
19.	43,84	164,27	0,52	0,87
21.	44,96	162,38	0,58	0,87
22.	44,92	167,29	0,32	0,88
23.	44,17	162,48	0,53	0,87
26.	43,89	173,28	0,15	0,88
28.	44,11	166,83	0,42	0,88
30.	43,71	165,66	0,47	0,87
31.	43,54	167,16	0,37	0,88
33.	43,65	170,56	0,29	0,88
35.	44,59	161,95	0,57	0,87
36.	43,89	163,89	0,47	0,87
37.	45,36	171,42	0,18	0,88
38.	44,47	162,43	0,53	0,88
40.	44,73	160,64	0,64	0,87
41.	43,50	166,66	0,39	0,88
42.	44,99	165,73	0,48	0,87
45.	43,92	165,85	0,39	0,88
46.	43,90	168,87	0,34	0,88
48.	44,51	156,91	0,65	0,87

Źródło: opracowanie własne

Tab. 6. Ocena rzetelności skali orientacji tranzytywnej w *KPS 2*

Numer pozycji w pierwotnej wersji kwestionariusza	Średnia skali po usunięciu pozycji	Wariancja skali po usunięciu pozycji	Korelacja pozycji z ogólnym wynikiem skali	Alfa Cronbacha po usunięciu pozycji
2.	61,93	148,19	0,46	0,91
3.	61,77	148,00	0,48	0,91
4.	61,74	148,28	0,56	0,91
6.	61,43	149,82	0,50	0,91
7.	61,88	147,54	0,46	0,91
9.	61,68	149,97	0,43	0,91
11.	62,26	146,05	0,57	0,91
12.	61,84	147,58	0,52	0,91
14.	62,07	144,94	0,62	0,91
15.	61,91	146,31	0,52	0,91
16.	61,95	150,07	0,35	0,91
17.	62,24	148,32	0,46	0,91
18.	62,09	147,42	0,54	0,91
20.	61,71	149,18	0,51	0,91
24.	62,34	147,56	0,50	0,91
25.	61,91	146,43	0,58	0,91
27.	61,82	147,16	0,57	0,91
29.	61,81	145,65	0,62	0,91
32.	61,68	147,05	0,60	0,91
34.	61,84	146,42	0,60	0,91
39.	62,15	145,41	0,59	0,91
43.	62,24	145,86	0,60	0,91
44.	61,94	144,64	0,64	0,91
47.	62,50	146,03	0,50	0,91

Źródło: opracowanie własne